

Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів та аспірантів, присвяченої 90-річчю К-ПНУ : вип. 7, у 5 т. –Кам'янець-Подільський, ПП «Мошинський В.С.», 2008. – Т.2. – С. 170–171.
© Тарасенко М. О., 2008

Тарасенко М.О., старший викладач

ЕКОЛОГІЧНІ ГРУПИ ТА БІОРІЗНОМАНІТТЯ ПТАХІВ САДІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я

В садах Хмельницького Придністров'я орнітоценози сформовані птахами чагарникового, лісового та лучного орнітокомплексів. Біорізноманіття птахів окраїн садів є дещо вищим, ніж в їх центральній частині.

Ключові слова: орнітоценози, плодові сади, біорізноманіття птахів.

Дослідження орнітоценозів плодових садів проводилось переважно на території Молдови [1, 50-60; 2, 290-308; 3, 38-57] в той час, як в межах України аналіз населення птахів садів практично не здійснювався.

Метою роботи є аналіз екологічних груп птахів, що формують орнітоценози плодових садів Хмельницького Придністров'я та їх біорізноманіття.

Об'єктом дослідження були орнітоценози плодових садів. Дослідження проводились на території Кам'янець-Подільського та Дунаєвецького р-нів Хмельницької обл.. протягом гніздового періоду 2003-2007 рр.

Масиви плодових садів Хмельницького Придністров'я складаються переважно із різноманітних порід яблуні, вік яких становить 30-40 років. В садах окрім яблуні, трапляються поодинокі дерева інших фруктових порід: груші, сливи та аличі різного віку. Внаслідок того, що сади довгий час не доглядались (приблизно протягом 10-15 років), відбулось їх часткове заростання лісовими та чагарниковими деревними породами. Особливо інтенсивно сукцесійні зміни відбуваються в садах, які безпосередньо

межують з широколистяними, переважно грабово-дубовими лісовими масивами. Тому окраїни садів інтенсивно заростають підростом клена польового, ясеня звичайного та граба звичайного, смугою в 20-25 м. Масиви садів, що обсажені зовні по периметру грецькими горіхами віком в 35-40 років, характеризуються наявністю великої кількості природних дупел.

Внаслідок відсутності регулярних агротехнічних заходів (розорювання та рекультивації) міжряддя садів заростають чагарниками та різнотрав'ям. Чагарники представлені шипшиною, глодом та тереном. В трав'яному ярусі переважають бур'яни та адвентивні види, зокрема – стенаксис однорічний. Також зустрічаються злаки (тонконіг звичайний, тимофіївка лучна, пирій польовий), підбіл звичайний, перстач гусячий та перстач сріблястий, кропива дводомна, полуниця, осот польовий та інші бур'яни.

Плодові дерева сильно здичавілі, тому в більшості випадків їх крони густі та непролазні. Чагарники іноді утворюють куртини. Місцями трапляються відкриті мікрогалявини.

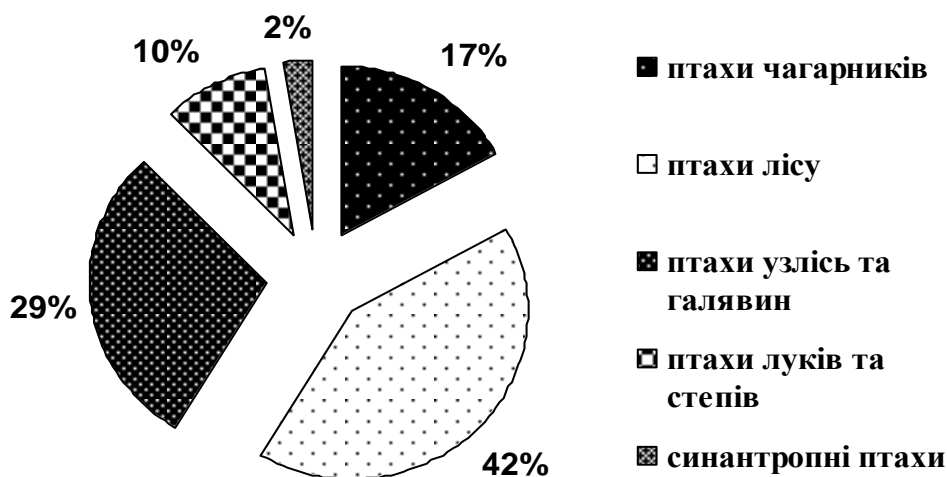

Рис. 1. Екологічні групи птахів плодкових садів Хмельницького Придністров'я

Таке поєднання культурної та лісової рослинності, створює сприятливі умови для гніздування та пошуку їжі птахами різноманітних

екологічних груп, а саме: чагарникового, лісового та лучного орнітокомплексів [4] (рис. 1.).

В орнітоценозах плодкових садів чагарникова група птахів представлена сорокопудом терновим *Lanius collurio*, кропив'янкою рябогрудою *Sylvia nisoria*, кропив'янкою садовою *Sylvia borin*, кропив'янкою прудкою *Sylvia curruca*, кропив'янкою сірою *Sylvia communis*, зеленяком *Chloris chloris*, прослянкою *Emberiza calandra*, які будують свої гнізда в кущах шипшини, глоду, підрості граба звичайного та ясеня звичайного. Птахи чагарникової групи складають 17% усієї орнітофауни садів.

З лісової групи птахів в садах зустрічаються птахи-дуплогніздники: крутиголовка *Jynx torquilla*, дятел звичайний *Dendrocopos major*, дятел середній *Dendrocopos medius*, шпак звичайний *Sturnus vulgaris*, горихвістка звичайна *Phoenicurus phoenicurus*, синиця блакитна *Parus caeruleus* та синиця велика *Parus major*, які будують свої гнізда в дуплах грецького горіха та старих яблунь. Вивільга *Oriolus oriolus*, мухоловка сіра *Muscicapa striata*, дрізд чорний *Turdus merula*, дрізд співочий *Turdus philomelos*, синиця довгохвоста *Aegithalos caudatus*, зяблик *Fringilla coelebs*, та костогриз *Coccothraustes coccothraustes* будують свої гнізда у кронах плодкових дерев. Кропив'янка чорноголова *Sylvia atricapilla* розміщує гнізда на підрості граба звичайного та клена польового, а вівчарик-ковалик *Phylloscopus collybita* та соловейко східний *Luscinia luscinia* – на землі. Частка лісових птахів в орнітоценозі садів складає 42 %, відповідно.

Птахи рідколісь, узлісь та лісових галявин в орнітоценозах плодкових садів представлені птахами-дуплогніздниками: одудом *Upupa epops*, дятлом сирійським *Dendrocopos syriacus*, горобцем польовим *Passer montanus*. Птахами, що будують гнізда на гілках дерев: горлицею звичайною *Streptopelia turtur*, сойкою *Garrulus glandarius*, сорокою *Pica pica*, щигликом *Carduelis carduelis*, коноплянкою *Acanthis cannabina*. Також до птахів рідколісь та галявин належать жайворонок лісовий *Lullula arborea*, щеврик лісовий *Anthus trivialis* та вівсянка звичайна *Emberiza citrinella*, гнізда яких

розміщуються на землі, серед густої трави. Зустрічається в садах зозуля *Cuculus canorus*, яка паразитує на кропив'янках. Птахи рідколісь, узлісь та галявин складають 29% усієї орнітофауни плодкових садів.

Лучно-степова група птахів в садах незначна та представлена жайворонком польовим *Alauda arvensis*, плискою білою *Motacilla alba*, трав'янкою лучною *Saxicola ruberta* та трав'янкою чорноголовою *Saxicola torquata*, гнізда яких розміщуються серед трави, на окраїнах садів. Частка лучно-степових птахів складає лише 10% усього орнітоценозу.

Синантропні птахи представлені лише горобцем хатнім *Passer domesticus*, що складає 2% усієї орнітофауни біотопу.

Графік ранг/різноманіття демонструє рівень біологічного різноманіття птахів на окраїні садів та в їх центральній частині (рис. 2).

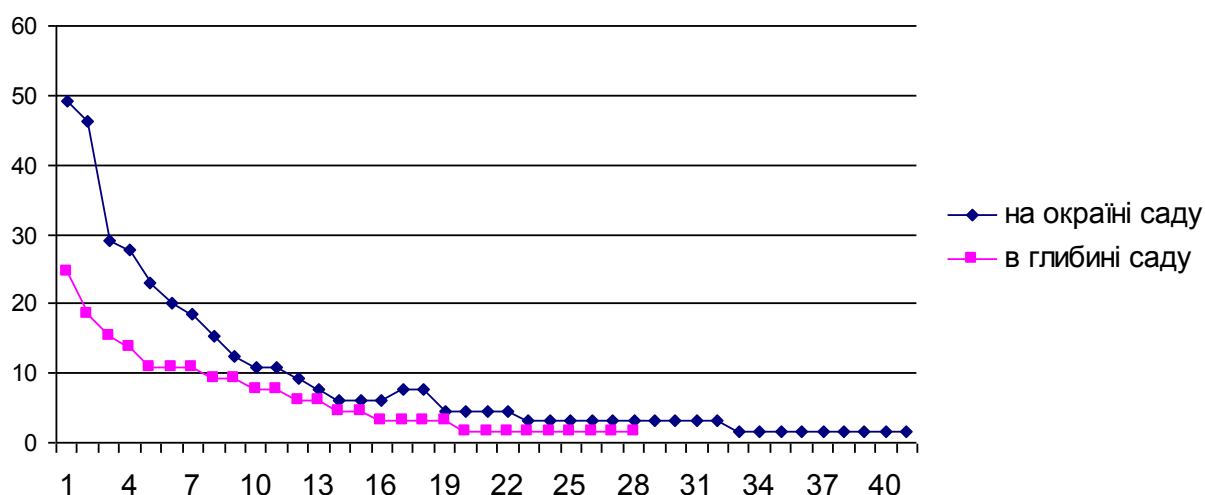

Рис. 2. Біорізноманіття птахів плодкових садів Хмельницького Придністров'я

Видове різноманіття птахів на окраїнах саду за різними індексами складає: $D_{Mg} = 6,6$; $D_{Mn} = 2,06$; $H' = 3,2$ а для його центральної частини: $D_{Mg} = 5,2$; $D_{Mn} = 2,05$; $H' = 3,0$, відповідно. Індекс Бергера-Паркера (d) як для окраїн, так і для глибини саду становить 0,13.

Таким чином можна зробити висновок, що птахи плодкових садів формуються за рахунок чагарникових, лісових, узлісних та лучних орнітокомплексів. Біорізноманіття птахів окраїн садів є вищим в порівнянні

із центральною частиною, що пов'язане, в першу чергу, з різноманітнішими умовами для гніздування.

Список використаних джерел:

1. Бучучану Л.С., Цибуляк Т.П. Экология размножения птиц в садах Молдовы // Экология и охрана птиц и млекопитающих в антропогенном ландшафте. – Кишинев: Из-во «Штиница», 1992. – С. 50-60.
2. Ганя И.М. Количественная характеристика орнитофауны садов в Приднестровье Молдавии // Орнитология. – Вып. 7.– М.: МГУ, 1965. – С. 290-308.
3. Ганя И.М. Влияние антропогенных факторов на орнитофауну Молдавии // Экология птиц и млекопитающих Молдавии. – Кишинев: Из-во «Штиница», 1975. – С. 38-57.
4. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. – Київ: ТОВ «Новий друк», 2002. – 416 с.